

FONS VERBORUM

Feestbundel voor prof. dr. A.M.F.J. (Fons) Moerdijk,
aangeboden door vrienden en collega's
bij zijn afscheid van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie

onder redactie van

Egbert Beijck, Lut Colman, Marianne Göbel, Frans Heyvaert,
Tanneke Schoonheim, Rob Tempelaars en Vivien Waszink

Leiden, Instituut voor Nederlandse Lexicologie
Amsterdam, Gopher BV, 2009

Simpelweg een suffix? Over bijwoordvorming met *-weg*

Matthias Hüning & Janneke Diepeveen (Freie Universität Berlin)

1. Inleiding

In de beschrijvingen van de Nederlandse morfologie worden de vormingsmogelijkheden voor bijwoorden over het algemeen maar stiefmoederlijk behandeld. We vinden hoogstens opsommingen van morfemen die bij de vorming van bijwoorden zijn betrokken, waarbij dan hooguit nog een paar belangrijke kenmerken van de desbetreffende procedés worden beschreven. Geert Booij noemt in zijn *Morphology of Dutch* de volgende affixen voor de vorming van bijwoorden:

- (1) Adverbiale suffixen (Booij 2002: 133-134) -tjes (en allomorfen, zoals in *stilletjes*), -elijk (*hogelijk*), -iter (*normaliter*), -(e)lings (*beurtelings*, *blindelings*), -erwijs (*menselijkerwijs*), -gewijs (*groepsgewijs*), -halve (*beroepshalve*), -waarts (*zeewaarts*), -weg (*domweg*)

In deze bijdrage willen we aandacht besteden aan het laatste element uit dat rijtje, het 'suffix' *-weg* dat we bijvoorbeeld zien in bijwoorden als *botweg*, *gewoonweg* of in *simpelweg*. Dit laatste bijwoord vinden we bijvoorbeeld in een vers uit de (enige) nummer één-hit van René Froger, twintig jaar geleden:

- (2) 'Toch wou ik dat ik net iets vaker, iets vaker *simpelweg* gelukkig was'.¹

Hierna volgt eerst een synchrone beschrijving van de mogelijkheden van woordvorming met *weg* in het Nederlands. We zullen ons afvragen wat de basiswoorden zijn voor de combinatie met *weg* en we zullen de betekenis en de functie van *weg*-bijwoorden analyseren. Vervolgens gaan we in op de diachrone ontwikkeling van het procedé. Dat brengt ons ten slotte tot conclusies over de morfologische status en de productiviteit van *-weg* in het Nederlands.

2. Synchrone beschrijving

Onze beschrijving van woordvorming met *-weg* is gebaseerd op een klein corpus dat samengesteld is op basis van verschillende hedendaagse bronnen. Om te beginnen hebben we gezocht in CELEX (Baayen et al. 1995) en in Van Dale (2005). Dat leverde 44 bijwoorden op *-weg* op:

- (3) blindweg, botweg, boudweg, brutaalweg, dofweg, domweg, droogweg, eenvoudigweg, flinkweg, gaandeweg, gewoonweg, gladweg, grifweg, grofweg, gulweg, halfweg, kalmweg, koelweg, kortweg, koudweg, lafweg, leukweg, lompweg, losjesweg, losweg, natuurlijkweg, nuchterweg, onderweg, onnozelweg, overweg, pakweg, platweg, plompweg, rondweg, ruwweg, simpelweg, slechtweg, stilweg, stomweg, stoutweg, vaagweg, verreweg, vlakweg, vlotweg

¹ De titel van het nummer was *Alles kan een mens gelukkig maken*, geproduceerd samen met *Het Goede Doel*. De tekst is te vinden o.a. op: <users.compaqnet.be/songtext/r/renefroger/eigenhuis.htm>; het nummer als video op YouTube: <www.youtube.com/watch?v=vdoZkm0Ny8k>

Dit lijstje kon vervolgens worden aangevuld met de volgende 12 bijwoorden uit het ANW-corpus:²

- (4) belachelijkweg, blootweg, brutoweg, dwaasweg, dwarsweg³, lulligweg, naïefweg, sloomweg, stiekemweg, stroefweg, vrankweg, vrolijkweg

In totaal hebben we dus 56 bijwoorden op *-weg* kunnen identificeren. Als een eerste beschrijving van deze categorie kan de analyse van De Haas & Trommelen (1993) dienen. Ze schrijven over bijwoordvorming met *-weg*:

- (5) *-weg* hecht zich voornamelijk aan ongelede Germaanse adjectieven. De betekenis van de resulterende adverbia is gelijk aan die van de deadjectivische *-erwijs*-vormen: 'op A wijze'. (De Haas & Trommelen 1993: 355)

Onze verzameling bevestigt in principe deze analyse: het gaat om deadjectivische bijwoorden met de betekenis 'op de door het basisadjectief aangeduide wijze'. De Haas & Trommelen beschrijven het prototypische *weg*-bijwoord en ze wijzen er zelf op dat er tal van uitzonderingen zijn. Ons lijstje bevestigt ook dat. Zo zijn *losjesweg*, *onderweg*, *gaandeweg* of *pakweg* niet deadjectivisch: *losjes* en *onder* zijn bijwoorden, *onder* eventueel ook voorzetsel, *gaande* is een tegenwoordig deelwoord en *pakweg* wordt door het WNT als gebiedende wijs van *wegpakken* geanalyseerd, het hoort dus misschien helemaal niet bij de categorie in engere zin. *Brutaalweg* of *naïefweg* zijn weliswaar afgeleid van adjectieven, maar die zijn niet-Germaans. En ook de beperking dat het basisadjectief ongeleed moet zijn is niet absoluut, zoals het voorkomen van woorden als *belachelijkweg*, *natuurlijkweg*, *vrolijkweg* of *lulligweg* demonstreren. Dergelijke afleidingen kunnen inderdaad worden beschouwd als uitzonderingen, ze worden alleen incidenteel gevormd en gebruikt. Dat ze niet erg frequent zijn, wordt al gauw duidelijk, wanneer men deze woorden intikt in Google: in februari 2009 levert *belachelijkweg* 9 treffers op, *vrolijkweg* 17 en *lulligweg* wordt maar 1 keer gevonden door Google (www.google.com).

Lastig lijkt ons de veronderstelde betekenisovereenkomst met deadjectivische bijwoorden op *-erwijs*. Die brengt De Haas & Trommelen (De Haas & Trommelen 1993: 354) ertoe uit te gaan van een soort taakverdeling tussen beide procedés, afhankelijk van de aard van het grondwoord.

- (6) (a) *-weg* heeft formeel ongelede adjectieven als eerste lid
(b) *-erwijs* heeft formeel gelede adjectieven als eerste lid

Zoals daarnet al opgemerkt, wordt *-weg* inderdaad graag gecombineerd met formeel ongelede adjectieven. Derivaties met *-erwijs* op basis van een ongeleed adjectief zijn

² Het ANW is het Algemeen Nederlands Woordenboek dat op dit moment aan het INL ontstaat en waar Fons Moerdijk de hoofdredacteur van is. We zijn Fons Moerdijk zeer erkentelijk dat hij bereid was om met Janneke Diepeveen te zoeken in de retrograde lemmalijs van het ANW-corpus.

³ *Dwarsweg* is in het citaat wel degelijk adverbiaal: 'De levenslust toonde zich alleen in het kind dat uit ogen als theelichtjes keek, *dwarsweg* uitbundig was en haar aura rijkelijk liet gloeien' (L, Sterk water, 2001).

weliswaar hoogst ongewoon, uitgesloten zijn ze niet.⁴ Via Google vindt men makkelijk voorbeelden op internet:

- (7) Maar details kunnen me *gekkerwijs* weer heel schromelijk ontgaan ... Zeg ik ineens: 'Goh wat een leuk schilderij!' ... blijkt dat er al jaren te hangen!!! (2008, www.hartenziel.nl/deelnemer/bosuul/uit_je_hoofd/2008-04-29/)

- (8) Ik word weer wakker geschud van het afschuwelijke geluid van de wekker die ik *slimmerwijs* op 'snooze' had laten staan (www.passionate.nl/writenow/txt/boot_maarten.doc)

Formeel gelede adjectieven, aan de andere kant, komen inderdaad vaak voor met *-erwijs* en alleen incidenteel met *-weg*. Voor gelede basisadverbia met het diminutiefsuffix, zoals *losjes* en *vlotjes* daarentegen lijkt aanhechting van *-weg* zelfs de enige mogelijkheid. De vraag is nu of beide procedés werkelijk dezelfde betekenis hebben en of de resulterende bijwoorden op dezelfde manier gebruikt worden. Het antwoord op deze vraag zal ook ons inzicht in de betekenis- en gebruiksmogelijkheden van *weg*-bijwoorden vergroten. Om een inzichtelijk antwoord te kunnen geven, moeten we nog een keer kijken naar de aard van het procedé en van de mogelijke basiswoorden.

Hierboven zijn we er, in navolging van onder andere Booij (2002) en De Haas & Trommelen (1993), van uitgegaan dat (a) *weg* in bijwoorden een suffix is en dat (b) de basiswoorden tot de woordsoort adjectief behoren. Dat beide aannames niet vanzelfsprekend zijn wordt duidelijk, wanneer we kijken naar de analyse in het WNT:

- (9) Gevoegd achter een bijw., oorspr., ook reeds in het mnl. (zie *Mnl. W.* 9, 1853), ter aanduiding dat de werking die door het bijw. wordt uitgedrukt, onafgebroken of met kracht plaatsvindt. In de jongere taal wordt *weg*, geplaatst achter een bijw., evenwel uitsl. gebruikt om een wijze van handelen of optreden aan te duiden en gaat het als tweede lid van een kopp. fungeren. Als tweede lid in kopp. blijkt *-weg* vervolgens zoo productief dat het nagenoeg als achtern. kan worden beschouwd (WNT, *weg* (II), I, 4, b)

Hier wordt het element *weg* zelf als bijwoord geanalyseerd dat als tweede lid in een 'koppeling' kan optreden met als eerste lid eveneens een bijwoord. Als koppeling 'beschouwt het WNT een woord dat ontstaan is uit een verbinding van woorden die zonder vormverandering uit het zinsverband zijn losgemaakt' (Moerdijk 1994: 178). Of dit voor woorden als *simpelweg* (synchroon of diachroon) klopt, laten we hier nog in het midden. Interessant is nu vooral dat niet alleen *weg*, maar ook de grondwoorden als bijwoorden worden gezien.

Met betrekking tot de grondwoorden moet niet worden gedacht aan de bijwoorden van het type *gisteren* of *helaas*, maar aan adjectieven die ook bijwoordelijk kunnen worden gebruikt. In tegenstelling tot het Engels dat hiervoor een verplicht suffix kent (*-ly*), kan dat in het Nederlands en in het Duits ook zonder vormverandering:

⁴ In het Duits daarentegen worden ongelede adjectieven naar believen met *-erwise* gecombineerd: *blöderweise*, *dummerweise*, *klugerweise*, *netterweise* ... Bijwoorden op *-weg* komen in het Duits ook voor, maar niet (meer) als productieve categorie (vgl. par. 3).

- (10) *strange*_{ADJ} – this parrot talks *strangely*_{ADV}
*seltzam*_{ADJ} – dieser Papagei spricht *seltzam*_{ADV}
*vreemd*_{ADJ} – deze papegaai praat *vreemd*_{ADV}

Er is dus een overlapping van bijwoorden van wijze ('manner adverbs') en het predicatieve adjectief in het Nederlands en in het Duits. Een voorbeeld uit het Nederlands:

- (11) Holmgren zag meteen dat ze *vreemd* gekleed waren. (CGN)
 (12) Het is heel *vreemd* want uhm ik was zeer goed voorbereid op de film. (CGN)

In het Engels zou dit verschil in gebruik leiden tot verschillende vormen. Het bijwoord in (11) zou als zodanig worden gekenmerkt door het suffix *-ly* (*oddly* / *strangely*), het predicatieve adjectief in (12) daarentegen zou ongeleed zijn (*odd* / *strange*). Vooral de categorisatie van het bijwoordelijk gebruik van *vreemd* is lastig: is het een bijwoord, een bijwoordelijk gebruikt adjectief, gewoon een bijvoeglijk naamwoord, of is het allebei tegelijk (*Adjektivadverb*, vgl. Härd 1976)? Het is zelfs de vraag of een categorisatie als adjectief of adverbium überhaupt nog relevant is voor dergelijke woorden in het Nederlands.⁵

In de context van onze bijwoorden op *weg* moet men zich afvragen wat eigenlijk de betekenisbijdrage van *weg* is, gezien het feit dat sommige grondwoorden zelf ook als 'manner adverb' kunnen worden gebruikt. Als 'adverbialisator' hebben we *weg* in zo'n geval niet echt nodig, zoals het volgende voorbeeld laat zien:

- (13) De keu kwam tegen een paar ballen terecht, die *sloomweg* in beweging traden. (2001, ANW, L, Iedereen kan het)

In een dergelijke context zou men *sloomweg* zonder grote verandering van de zinsbetekenis kunnen vervangen door het ongelede *sloom*. Dit is echter niet altijd het geval. Neem nog een keer ons versje over het geluk van René Froger:

- (14) 'Toch wou ik dat ik net iets vaker, iets vaker *simpelweg* gelukkig was.'

Hier kunnen we *weg* niet zomaar weglaten. Vervangen we *simpelweg* echter door *gewoonweg*, dan is dat min of meer equivalent met z'n basiswoord:

- (15) (a) *simpelweg* gelukkig / *simpel gelukkig
 (b) *gewoonweg* gelukkig / *gewoon* gelukkig

Het lijkt ons erg lastig om dit verschil in gedrag tussen (a) en (b) te verantwoorden. Beide *weg*-bijwoorden zijn als zodanig gelexicaliseerd, waarbij de betekenis van *simpelweg* misschien iets verder verwijderd is van die van het grondwoord. Het is voor ons op dit moment echter nog onduidelijk of er goede criteria zijn aan de hand

⁵ Vgl. voor deze discussie o.a. Diepeveen 2009a.

waarvan men zou kunnen voorspellen wanneer een *weg*-bijwoord en het corresponderende grondwoord equivalent kunnen worden gebruikt in dergelijke contexten en wanneer niet.

De zojuist gegeven voorbeelden illustreren het type adverbiale bepaling dat bekend staat als 'predicate modification'. Daarnaast kunnen *weg*-bijwoorden echter ook als bepaling op zinsniveau ('sentence modification') fungeren. We geven als voorbeeld een citaat met *belachelijkweg*:

- (16) De broer waarvan sprake in deze brief is de mens waarmee ik opgroeide in een tehuis ergens in het Zoete Land Van Waas. Lenteweelde heette *belachelijkweg* dat tehuis en ik ben bang een zomerloos leven te leiden tussen mijn jeugdijaren en mijn laatste reutel in een rusthuis Herfstzonnetje genaamd. (2000, ANW, N, Neo2001.EB.tweede helft.deel1+2.macro.txt)

In dergelijke zinsmodificerende contexten kan het bijwoord met *weg* niet worden beschouwd als 'manner adverb', de betekenis is niet 'op A wijze' (waarbij A het grondwoord aangeeft). En het *weg*-bijwoord kan hier ook niet worden vervangen door het grondwoord (*belachelijk*). Dergelijke zinsmodificerende bijwoorden hebben eerder een evaluatieve functie, het zijn 'speaker-oriented evaluative adverbials'; ze geven een soort evaluatie van de zin: 'het is A dat ...' of 'ik vind het A dat ...', waarbij A dan staat voor het grondwoord.

Voor een evaluatieve functie op zinsniveau heeft het Nederlands overigens ook andere, concurrerende middelen, vooral omschrijvingen met *genoeg* (*belachelijk genoeg*). En het is alleen in deze functie (zinsmodificatie) dat *weg*-bijwoorden ook kunnen concurreren met bijwoorden op *-erwijs*, vooral wanneer het basiswoord geleed is (*belachelijkerwijs*). We zien dat in de loop van de tijd wel vaker eenzelfde basiswoord met *-weg* en met *-erwijs* kan worden gecombineerd in zo'n bijwoord. Naast *belachelijk* geldt dit bijvoorbeeld ook voor *natuurlijk*:

- (17) Zijn verlangen (*t.w. om meer te weten over een vorig huwelijk van zijn gescheiden moeder*) was, *natuurlijkweg*, na zijn eerste verdriet geworden [= "ontstaan"] omdat zijne ouders, beiden, hem altijd hadden beschouwd, bijna als meer dan hun kind, als hun kameraad. (1901, WNT, Couperus, Kl. Z. 2, 122)
 (18) Toen de gemeenschap nog klein was, en veel meer een charismatische inslag had, was er een natuurlijk gezag en kon alles als het ware bij de ontbijttafel worden beslist. *Natuurlijkerwijs* is de eindverantwoordelijkheid na zo'n vijftienvintig jaar overgegaan van mevrouw G. Klomp-van Kemenade naar p. Jan Berger S.J. (2001, ANW, D, Katholicisme overig.txt)

Overigens zijn noch *-weg* noch *-erwijs* erg productief in deze gebruikswijze; de meest productieve manier om evaluatieve zinsbepalingen te vormen is de constructie met *genoeg* (Diepeveen 2009b).

Samenvattend kunnen we vaststellen dat *weg*-bijwoorden niet alleen als bijwoorden van wijze kunnen worden gebruikt (zoals gesuggereerd door De Haas & Trommelen (1993) en ook in het WNT, vgl. (5) en (9)), maar ook als evaluatieve zinsmodificerende. Als 'manner adverbs' concurreren ze tot op zekere hoogte met de bijwoordelijk gebruikte adjectieven, als evaluatieve zinsmodificerende vertonen ze

overlappingsen met *-erwijs* en concurreren ze met de duidelijk frequentere en productievare constructie 'A + *genoeg*'.

Blijft nog de vraag naar de status van *-weg*. Zoals hierboven gezegd wordt *-weg* door Booij (2002: 134) als 'adverbiaal suffix' gezien. De Haas & Trommelen (1993: 352) houden een slag om de arm en noemen *weg* een 'suffix-achtig morfeem' (samen met *-gewijs*, *-erwijs*, *-halve* en *-waarts*) en ze lichten toe:

- (19) Het is niet geheel duidelijk of de vormen waarin deze morfemen figureren, afleidingen zijn of adverbiale samenstellingen. Het feit dat zij zich vrijwel uitsluitend aan één specifieke lexicale categorie hechten, zou een overweging kunnen zijn om hier te spreken van adverbiale afleidingen. (De Haas & Trommelen 1993: 352)

Het WNT kiest in eerste instantie voor een analyse als bijwoord en gaat ervan uit dat deze woorden als 'koppelingen' moeten worden beschouwd. Deze koppelinganalyse is waarschijnlijk wel juist – tenminste diachroon – voor een woord als *gaandeweg* (< *gaande de weg*). Denk in dit verband ook aan constructies als (*al*) *pratende weg* of *werkende weg* met de betekenis 'onder het praten/werken', waarbij *weg* al eerder een adverbiaal dan nominaal karakter heeft (zie ook Van Dale 2005). Synchroon echter constateert het WNT 'een verschil in waardeering van den constituent *weg*', ook in het WNT zelf. Met *weg* gevormde woorden worden in het woordenboek opgevat als koppelingen, samenstellingen of afleidingen⁶. De productiviteit van de categorie spreekt, aldus het WNT in het artikel *weg* (II), voor een status als suffix. Ook wij zijn van mening dat voor de synchrone beschrijving een analyse als derivationeel woordvormingsprocedé met een suffix *-weg* het meest voor de hand ligt. Dit suffix is dan het product van een grammaticalisatieproces.

3. De geschiedenis van het procedé

De oorsprong van het morfeem *weg* ligt in de stam van het Germaanse werkwoord *wigan* 'zich voortbewegen' dat op zijn beurt op een Indo-Europese wortel teruggevoerd kan worden (MNW; Heinle 2004: 219).

In het Middelnederlands bestond het substantief *wech* (variant *wege*), met als oorspronkelijke betekenis 'het zich voortbewegen in eene bepaalde richting' (cf. MNW). Het substantief kon in verschillende (voorzetsel)constructies voorkomen en heeft verschillende betekenissen ontwikkeld. Dat heeft geleid tot het ontstaan van onder meer de vormen *achterwege*, *onderweg* maar ook *allerwegen* en *halfweg/halverwege*. Uit een specifieke betekenisontwikkeling tot 'de richting van waar uit iets afkomstig, van waar of van wien iets uitgaat' is *vanwege* voortgekomen (vgl. *van Gods wege*) (MNW).

Verder ontwikkelde het substantief *wech* de betekenis 'wijze, wijze van doen, manier', wat blijkt uit constructies als *met suptylen wege* 'op subtiele wijze'. Volgens Wilmanns (1899: 635) was het Middelhoogduitse *wëg* synoniem met *weise*, bv. *in vil wëge* 'auf vielerlei Weise'.

⁶ Van Dale (2005) kenmerkt *-weg* als 'tweede lid in samenstellende afleidingen', wat ons een foutief of toch tenminste zeer ongewoon gebruik van deze morfologische term lijkt.

Het Middelnederlands kende ook al het bijwoord *wech* (MNW). Het bijwoord is voortgekomen uit de derde of vierde naamval van het substantief *wech* na het voorzetsel *en* 'in, op', m.a.w. de oorspronkelijke vorm luidde *enwech* of *enwege* 'op weg, van hier, voort' (WNT en MNW). De oude vorm *eweg* is nog in zuidelijke dialecten terug te vinden; hij is ook bewaard gebleven in het Engelse *away*. Ook in het Middelhoogduits ontstond uit *enwëc* het bijwoord *weg* (Heinle 2004: 219). We kunnen aannemen dat het woordvormingsmorfeem *-weg* zich uit het bijwoord (*en*)*wech* heeft ontwikkeld. Daarmee is waarschijnlijk in het Middelnederlands een begin gemaakt.

In het *Vroegmiddelnederlands woordenboek* (VMNW 2001) vinden we de lemmata *oostweg* en *oostwaartweg*, met citaten uit de dertiende eeuw. Het bijwoord *wech* duidt er de richting of de kant aan.

- (20) Onder hughelijns .f. boudens *oest+weegh* jn die vromet. leghets twe linen ende twelf roeden. (1280, Corp.I p. 535, r. 2-3, Brugge, West-Vlaanderen)
- (21) dander tue hofsteden ligghen al vaste an dese vorseide hofstede in die selue side ende jn die selue strate jn tselue gherechte *hoestwart woch* streckende tote vp die gracht. (1291, Corp.I p. 1658, r. 14-17, Gent, Oost-Vlaanderen)

Het bijwoord *wech* werd in het Middelnederlands soms achter een ander bijwoord geplaatst, 'oorspronkelijk om uit te drukken, dat de werking door het adverb. uitgedrukt zich onafgebroken of met kracht openbaart' (MNW). *Weg* heeft dus een vooral versterkend effect, zoals ook het volgende voorbeeld laat zien:

- (22) Van den zade (comt) wederomme cruut ende also voort van dien zade zaed ende cruud *eewelic wech* ende emmermeer (MNW, Boëth. 277d.)

In die combinatie van een bijwoord met het bijwoord *wech* ligt, volgens het MNW, de oorsprong van verbindingen als *kortweg* en *gewoonweg*. Zoals we hebben gezien wordt een dergelijke analyse soms ook voor de meer recente *weg*-bijwoorden gebruikt, zie bijvoorbeeld het WNT-citaat onder (9) hierboven.

Productieve woordvorming met *weg* kan waarschijnlijk pas in het Nieuwnederlands gesitueerd worden, waarbij in het begin het basiswoord en *weg* nog vaak los van elkaar geschreven worden (dat gebeurt in afnemende mate tot in de 20ste eeuw en incidenteel zelfs nu nog). Voor de 17de eeuw vonden we alleen het volgende geval van een nieuw gevormd *weg*-bijwoord:

- (23) De derde heeft maar schieve scheelen met pleysters aan haar troni, en met een knoop- of zak-neusdoekje om de hals, en is al d'andere rest voorts anders niet als *slegt weg* (1683; WNT, *Kl. v. Bremer Hans* 9).

Vanaf de 18de eeuw vinden we dan meer en duidelijkere gevallen; het procedé wordt productief. Van der Sijs (2005: 110) noemt *-weg* dan ook voor de 18de eeuw als woordvormingsmorfeem voor de vorming van bijwoorden. We geven weer voorbeelden:

- (24) Ik ken ... in de Engelsche Taal een bykans letterlyke overzetting van een der uitmuntendste Treurspelen van Racine, welke de translateur, zonder iets aangaande zo een vermaard man te reppen, zig *los weg* als zyn eigen werk toeëigend (1732, WNT, V. Effen, *Spect.* 3, 67).
- (25) Ik zei dan *cordaat weg*: maar Vriend, ... (1787, WNT, Wolff en Deken, Blank. I, 96).

Om een beter overzicht te krijgen van de ontwikkelingen, hebben we geprobeerd om de eerste attestaties te dateren van de *weg*-bijwoorden op basis van het citatencorpus van het WNT, van de citaten in het ANW en in Van Dale (2005), en van het CGN.

(26)

17de eeuw	slechtweg
18de eeuw	assurantweg, botweg, eenvoudigweg, kordaatweg, losweg, vlotweg
19de eeuw	barsweg, blindweg, blootweg, boudweg, brutaalweg, driestweg, droogweg, droogjesweg, effenweg, flinkweg, gladweg, grifweg, grofweg, gulweg, koelweg, kortweg, leukweg, lomweg, losjesweg, naaktweg, platweg, plompweg, rondweg, ruwweg, simpelweg, stoutweg, vlakweg, vrankweg, wijdweg, wildweg
20ste eeuw	aardigweg, bedaardweg, dofweg, domweg, dwaasweg, ernstigweg, gewoonweg, gezelligweg, globaalweg, kalmweg, koudweg, lafweg, lulligweg, naïefweg, natuurlijkweg, onnozelweg, stilweg, stomweg, stroefweg, vaagweg, vlotjesweg, woestweg, zoetjesweg, zwakweg
21ste eeuw	belachelijkweg, brutoeweg, dwarsweg, nuchterweg, sloomweg, stickemweg, vrolijkweg

Datering eerste attestatie per eeuw (en daarbinnen alfabetisch)⁷

Dit overzicht bevestigt de indruk dat *-weg* vanaf de 18de eeuw productief wordt gebruikt voor de vorming van nieuwe bijwoorden. Op de vraag of het procedé ook tegenwoordig nog productief is, zal straks worden ingegaan. Nu willen we nog een aspect aanstippen dat naar voren is gebracht door De Vooy's in zijn *Nederlandse Spraakkunst*.

De Vooy's suggereert dat bijwoordvorming met *-weg* in het Nederlands onder Duitse invloed ontstaan is. Beargumenteed wordt dat niet; er wordt alleen verwezen naar enkele Duitse voorbeelden:

- (27) Waarschijnlijk is het onder Duitse invloed ontstaan [voetnoot: Het Duits kent o.a. *schlechtweg* = *schlechthin*, *kurzweg*, *leichtweg*], maar er kan ook gedacht zijn aan uitdrukkingen als 'langs z'n neus weg', 'voor 't vaderland weg'. (De Vooy's 1957: 260)

⁷ De woorden zijn hier opgesomd ongeacht hun spelling (los of aaneen). Niet opgenomen zijn *gaandeweg*, *halfweg*, *onderweg*, *verreweg*, *pakweg*, *werkende weg*. Wel opgenomen zijn een aantal bijwoorden die niet in ons synchrone corpus zaten, maar die zijn gevonden in het citatencorpus van het WNT.

De Vooy's geeft dus twee mogelijke verklaringen, een interne (het procedé is ontstaan op basis van uitdrukkingen waarin *weg* bijwoordelijk wordt gebruikt) en een externe (Duitse invloed). Een dergelijke invloed is altijd moeilijk aan te tonen, over het algemeen beschikken we in het beste geval alleen over de relatieve chronologie van de opkomst van een procedé in beide talen. Als we daarnaar kijken voor onze *weg*-bijwoorden, dan blijkt het Duits inderdaad iets vroeger te zijn. Op basis van Heinle (2004) kunnen we zien dat de eerste attestaties van 'A+weg' voor het Duits uit de 16de eeuw stammen (voor *schlechtweg* en *glattweg*). En een paar Duitse bijwoorden uit de 18de eeuw krijgen pas in de 19de eeuw een equivalent in het Nederlands (*dreistweg/driestweg*, *kurzweg/kortweg*). Dit zouden we dus kunnen zien als indicaties voor Duitse invloed.

Aan de andere kant moeten we rekening houden met het feit dat *weg*-bijwoorden in het Duits een zeer kleine categorie vormen (met in totaal maar zo'n tiental leden). Het Nederlands heeft er vanaf de 18de eeuw snel een aantal nieuwvormingen bij gekregen, waarvoor er geen Duitse equivalenten zijn (zoals *botweg*, *eenvoudigweg*, *kordaatweg* of *losweg*, allemaal met een eerste attestatie in de 18de eeuw). In het hedendaags Duits is het procedé volgens de Duden-grammatica (Duden 2005) en volgens Lohde (2006) helemaal improductief, er kunnen geen nieuwe bijwoorden met *weg* meer worden gevormd. Het geringe aantal types en de improductiviteit van het procedé in het Duits maken een Duitse invloed op het Nederlands onwaarschijnlijker. Hooguit kunnen de allereerste vormen (*schlechtweg*) als voorbeeld hebben gediend voor nieuwvormingen in het Nederlands die ook door andere, interne factoren al mogelijk waren. We gaan ervan uit dat we eerder te maken hebben met parallelle ontwikkelingen dan met directe invloed door ontlening; het bijwoord *weg* ontwikkelt zich in beide talen tot suffix.

4. De productiviteit van *-weg* in het hedendaags Nederlands

Anders dan in het Duits vormen de bijwoorden op *-weg* in het Nederlands ook nu nog een productieve categorie. Het WNT wees erop dat we te maken hebben met een productief procedé (vgl. (9)), De Vooy's (1957: 260) schreef dat de categorie 'ook voor nieuwvormingen vatbaar' is, en ook De Haas & Trommelen (1993) noemen 'A+weg' een productief procedé. De lijst met *weg*-bijwoorden die we hierboven in paragraaf 2 hebben gepresenteerd is dan ook zeker niet uitputtend. Via *Google* vindt men makkelijk bewijspplaatsen voor woorden die in onze lijst ontbreken. Nieuwe bijwoorden kunnen vrij makkelijk worden gevormd op basis van ongelede adjectieven:

- (28) Die stapte *coolweg* het podium op, en zou daar blijven voor de volgende drie nummers. (2005, <www.folkroddels.be/artikels/15034.html>)
- (29) Ik kan nu *stoerweg* zeggen dat ik al drie jaar aan het bloggen ben. (2006, <www.smetty.be/2006/01/12/>)
- (30) Volgens analistenbureau IDC zijn typische kenmerken van Software as a Service, of *hipweg* SaaS. (2007, <www.itprofessional.be/topics.cfm?id=71029>)

- (31) A-sociaal is het hoe energiebedrijven de prijs *idiotweg* omhoog gooien. (2006, <www.telegraaf.nl/>)

Maar ook gelede adjectieven komen in aanmerking als grondwoorden. Dat bleek al uit de ANW-voorbeelden in (4) en ook de volgende voorbeelden illustreren het gebruik van gelede adjectieven als basiswoorden:

- (32) Dat het Leterme vier dagen kostte voor hij zich (in het Nederlands en *koppigweg* niet in het Frans) verontschuldigde [...] (2007, <www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=J51LAHKF>)
- (33) 'l'histoire du truc bizarre' is een boek dat gaat over een condoom. We vertellen heel *grappigweg* waartoe dit dient bij die grote verliefde mensen. (2007, <www.hintjens.be/new/html/index.php?main=2&naam=arno_nieuws&ID=233>)

Bijwoordvorming met *-weg* is dus zeker niet dood (zoals bijvoorbeeld Barbiers & Van Oostendorp 2001 veronderstellen). Hoe productief het procedé is, zal door nauwkeuriger empirisch onderzoek moeten worden aangetoond. We verwachten dat het zal gaan om een beperkte mate van productiviteit.

Dat de categorie 'leeft' en dat de *weg*-bijwoorden wel degelijk ook worden gebruikt, bewijst ook een andere recente ontwikkeling waar we ter afsluiting van deze bijdrage op willen wijzen. Een aantal van de met *weg* gevormde bijwoorden wordt namelijk ook adjectivisch gebruikt. Ze komen voor in attributieve positie en worden verbogen als normale adjectieven⁸. Ook hiervoor geven we een paar voorbeelden ter illustratie:

- (34) Ook doe je onrecht aan Keynes zelf door hem als *simpelwegge* onzin te bestempelen (2006, <www.meervrijheid.nl/index.html?jb-klassiek-liberalisme.htm>)
- (35) Jij zelf bent het type voorbeeld van de NIET-integratie, van de *botwegge* weigering te integreren (2004, <forum.politics.be/archive/index.php/t-19097.html>)
- (36) Laat het duidelijk zijn dat er in de praktijk dus veel meer bij komt kijken dan dit en dat dit een *grofwegge* uitleg is (2003, <www.telecomvergelijker.nl/prov/4/forum/?thread_id=1744&post_offset=360&post_limit=20>)
- (37) hieronder mijn *ruwwegge* indeling van nederlandse steden (2005, <www.skyscrapercity.com/archive/index.php/t-214163.html>)

Dit gebruik van de *weg*-bijwoorden kan in een groter verband worden geplaatst. Het laat zien dat in het algemeen de grens tussen de woordsoorten adjectief en adverbium in het Nederlands steeds verder vervaagt. Adjectieven hebben adverbiale functies en bijwoorden gedragen zich als adjectieven. Terwijl het Engels de beide woordsoorten door het systematische gebruik van adverbiale suffixen duidelijk onderscheidt, speelt de woordsoortonderscheiding in het Nederlands (en in het Duits) een veel geringere

⁸ In het WNT wordt erop gewezen dat ook het bijwoord *weg* zelf 'als secundair bnw.' gebruikt kon worden. Ze geven voorbeelden uit de tijd rond 1900: *in spijt over de wegge blijdschap* (Van Deyssel) of: *haar vage, wegge oogen verstrakten* (WNT, *weg* (II), I, 5).

rol. Semantische eigenschappen van verschillende modificatietypes komen ervoor in de plaats en bepalen de gebruiksmogelijkheden van de diverse bijwoordelijke suffixen⁹.

5. Besluit

Deze bijdrage is bedoeld als een verkennende studie naar bijwoordvorming met *weg* in het Nederlands. We hopen dit eerste overzicht van de geschiedenis en de gebruiksmogelijkheden van *weg* in de toekomst uit te kunnen breiden en te verdiepen door verder onderzoek naar de vorming en het gebruik van bijwoorden in het Nederlands, ook in vergelijking met andere Germaanse talen – het onderwerp van het promotieonderzoek van Janneke Diepeveen. Fons Moerdijk was zo vriendelijk om haar te helpen bij de ontsluiting van het INL-materiaal voor dit onderzoek, net als hij dat in het verleden herhaaldelijk gedaan heeft voor Matthias Hüning. Nu verlaat hij het INL en we hopen dat hij zal kunnen genieten van de actieve tijd na de actieve tijd. Het is immers niet alleen het werk dat telt, nee, 'alles kan een mens gelukkig maken, de zon die doorbreekt, een vers kopje thee'. En in deze zin hopen we dat Fons ook zonder INL, WNT, GTB en ANW 'simpelweg gelukkig' zal zijn.

Bibliografie

- Baayen, R.H., R. Piepenbrock & L. Gulikers (1995), *The CELEX Lexical Database (CD-ROM)*. Philadelphia, PA, Linguistic Data Consortium, University of Pennsylvania.
- Barbiers, S. & M. van Oostendorp (2001), Deriving speaker-oriented evaluative adverbs in Dutch: *-genoeg, -weg, -erwijs*. Handout van een presentatie op de *International Morphology Meeting* in Barcelona.
- Booij, G. (2002), *The Morphology of Dutch*. Oxford, Oxford University Press.
- CGN (2004), *Corpus Gesproken Nederlands*. Versie 2.0. Den Haag, Nederlandse Taalunie. Gedistribueerd door TST-Centrale <www.tst.inl.nl/>.
- Diepeveen, J. (2009a), *Remarkably different: Adverbial morphology in German and Dutch in comparison with English*. Manuscript, ingediend bij het tijdschrift *Morphology*.
- Diepeveen, J. (2009b), *Interessant genoeg / interessanterweise / interestingly*. The morphology of Dutch evaluative adverbials from a comparative perspective. Voordracht, gehouden op de TIN-dag 2009, Utrecht.
- Diepeveen, J. & F. Van de Velde (2008), *Adverbiale morfologie: Hoe het Nederlands en het Duits zich verwijderen van het Engels*. Voordracht, gehouden op de workshop *A Germanic Sandwich*, Sheffield, 12 en 13 september 2008.
- Duden (2005), *Die Grammatik*. 7., völlig neu erarbeitete und erweiterte Auflage. Herausgegeben von der Dudenredaktion. Mannheim etc., Dudenverlag.
- Haas, W. de & M. Trommelen (1993), *Morfologisch handboek van het Nederlands. Een overzicht van de woordvorming*. 's-Gravenhage, Sdu Uitgeverij (Aan het woord, 7).
- Härd, J.E. (1976), *Adjektivadverb oder adverbiales Adjektiv? Ein Beitrag zur Forschungsgeschichte der deutschen Grammatik*. Åbo, Åbo Akademi (Acta Academiae Aboensis Ser. A, Humaniora, 54,1).
- Heinle, E.-M. (2004), *Diachronische Wortbildung unter syntaktischem Aspekt. Das Adverb*. Heidelberg, Universitätsverlag Winter.
- Lohde, M. (2006), *Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch*. Tübingen, Gunther Narr Verlag (Narr Studienbücher).

⁹ Vgl. voor deze algemenere aspecten en implicaties Diepeveen (2009a), Diepeveen & Van de Velde (2008) en de daar aangehaalde literatuur.

- MNW (1885-1952), *Middelnederlandsch woordenboek*. Door E. Verwijs en J. Verdam, voltooid door F.A. Stoett. 11 delen. 's-Gravenhage.
- Moerdijk, A. (1994), *Handleiding bij het Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT)*. 's-Gravenhage, Sdu Uitgeverij (Aan het woord, 8).
- Sijs, N. van der (2005), *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop*. Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker.
- Van Dale (2005), *Groot woordenboek van de Nederlandse taal op cd-rom*. Hoofdredactie Ton den Boon en Dirk Geeraerts. Versie 1.4, op basis van de 14de editie. Utrecht, Antwerpen, Van Dale Lexicografie.
- VMNW (2001), *Vroegmiddelnederlands Woordenboek. Woordenboek van het Nederlands van de dertiende eeuw in hoofdzaak op basis van het Corpus-Gysseling*. Bewerkt door W.J.J. Pijnenburg, K.H. van Dalen-Oskam, K.A.C. Depuydt & T.H. Schoonheim. 4 delen. Leiden, Gopher Publishers. Online-versie toegankelijk onder <vmnw.inl.nl/>.
- Vooyo, C.G.N. de (1957), *Nederlandse spraakkunst*. Vierde druk, herzien door M. Schönfeld. Groningen, Djakarta, J.B. Wolters.
- Wilmanns, W. (1899), *Deutsche Grammatik. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch. Zweite Abteilung: Wortbildung*. Zweite Auflage. Strassburg, Verlag von Karl J. Trübner.
- WNT – *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, bewerkt door M. de Vries, L.A. te Winkel [e.v.a.], 's-Gravenhage/Leiden [etc.], M. Nijhoff, A.W. Sijthoff, Henri J. Stemberg [etc.], 1882-1998, 29 delen in 40 banden. *Woordenboek der Nederlandsche Taal. Aanvullingen* (2001). 's-Gravenhage, Sdu Uitgevers, 3 delen. Online-versie toegankelijk onder <wnt.inl.nl/>

De flexievormen van Engelse leenwoorden in het Nederlands

Jan Posthumus

0. Inleiding

Door de eeuwen zijn er steeds Engelse leenwoorden het Nederlands binnengedrongen. Deze worden op verschillende manieren aan het Nederlands aangepast. Aanpassing vindt in zeer beperkte mate plaats in de spelling, waar ze dientengevolge in grote meerderheid als *Fremdkörper* zichtbaar blijven. Dit komt de visuele herkenbaarheid ten goede, maar levert complicaties op bij de geschreven vervoeging van de werkwoorden. Spelling is heden ten dage in hoge mate een kwestie van beregeling van hogerhand, en daarbij niet altijd van willekeur ontbloot. Daartegenover doen meer inherente taalkrachten, of taalwetten zo men wil, zich gelden op het gebied van uitspraak en flexie.

In de gesproken Nederlandse zin worden de leenwoorden normaliter niet uitgesproken met een authentiek Engels accent. Om ze te laten passen in hun nieuwe omgeving worden de Engelse klanken wetmatig vervangen door hun naaste Nederlandse equivalenten, waarbij soms tussen bepaalde alternatieven moet worden gekozen. (Zie hierover Posthumus 1986: 34-51).

De meest dwingende aanpassing vindt plaats op het gebied van de flexie. Om in het taalverkeer te kunnen functioneren moeten zelfstandige naamwoorden nu eenmaal gemarkeerd worden voor het meervoud, moeten werkwoordsvormen herkenbare infinitief- en deelwoordvormen hebben en ook persoon, getal en tijd kenbaar maken, en komen daarnaast bijvoeglijke naamwoorden in bepaalde posities in aanmerking voor een buigings-*e*. Deze vereisten gelden onverminderd ook voor leenwoorden.

Dit artikel beoogt uiteen te zetten hoe de inpassing van de aan het Engels ontleende zelfstandige naamwoorden, werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden zich voltrekt. Een inventarisatie van gevonden flexievormen laat zien welke aanpassingsproblemen zich hierbij voordoen, en kan tevens inzicht verschaffen in de mate van dwingendheid waarmee de Nederlandse flexieregels opereren.

Verreweg het meest is te zeggen over de meervoudsvorming van de aan het Engels ontleende zelfstandige naamwoorden. Dit in zijn details gecompliceerde onderwerp beslaat dan ook het grootste deel van dit artikel.

1. De meervoudsvorming van de ontleende zelfstandige naamwoorden

Buigingsuitgangen behoren tot de kernelementen van een taal. We mogen er dus van uitgaan dat ontleende zelfstandige naamwoorden wanneer ze in het meervoud moeten optreden Nederlandse buigingsuitgangen aangemeten krijgen. De keuze ligt dan tussen de twee productieve meervoudsuitgangen waarover het Nederlands beschikt, namelijk *-s* (de uitgang die ook in het Engels fungeert), of *-en*. Deze keuze is voor Nederlandse woorden gebonden aan regels die in hoofdzaak te maken hebben met de fonologische vorm van de stam.¹ Voor sommige woorden, met name degene die uitgaan op schwa + sonorant, vallen de Engelse en de Nederlandse meervoudsuitgang samen: men denke aan *corner/s*

¹ Zie voor een overzicht van de meervoudsvorming, ANS (§ 3.5), Van Haeringen (1949) en Hoppenbrouwers (1980).